

Lejla Zilić*

PRAVO NA PRAVIČNO SUĐENJE U KRIVIČNOM POSTUPKU

SAŽETAK

Pravo na pravično suđenje predstavlja jedno od centralnih ljudskih prava propisanih Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i jedno od glavnih načela krivičnog procesnog prava koje zahtijeva da se svaki krivični postupak provede u skladu sa zakonskim principima i pravično prema svakom izvršiocu krivičnog djela. Pravičan postupak je složen pojam koji obuhvata veći broj prava koja uživa svaka osoba protiv koje je pokrenut krivični postupak i poštovanje tih prava smatra se iznimno bitnim elementom svakog demokratskog društva i država ima pozitivnu obavezu da poduzme sve neophodne radnje kako bi osigurala da ova prava budu poštovana svima bez ikakve razlike. Rad razmatra pravo na pravično suđenje u Evropskoj konvenciji sa posebnim ostvrtom na standarde koji su propisani krivično procesnim zakonodavstvom u Bosni i Hercegovini. Poseban akcenat stavljan je na novine koje su uvedene u naše krivično procesno zakonodavstvo 2003. godine. Pravo na pravično suđenje definirano je i kroz sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava, koja pruža objašnjenja i detalje koji su neophodni za razumijevanje samog koncepta pravičnog postupka i svih pravnih standarda koje uključuje pravično suđenje, te prakse Ustavnog suda Bosne i Hercegovine koja je neminovno utjecala na definisanje i tumačenje načela koji čine srž navedenog prava.

Ključne riječi: Krivični postupak, pravo na odbranu, pravo na pravično suđenje, pretpostavka nevinosti, nezavisan i nepristrasan sud.

* Studentica IV godine Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici.

UVOD

Pravo na pravično suđenje predstavlja jedno od osnovnih ljudskih prava koje je zagarantovano članom 6. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Također, članom 8. Univerzalne deklaracije proklamovano je pravo na efikasno pravno sredstvo pred nacionalnim sudovima, a član 10. predviđa pravo na pošteno suđenje pred nezavisnom i nepristrasnim sudom. Dodatno, načelo pravičnog suđenja propisano je članom 14. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, članom 26. Američke deklaracije i članom 7. Afričke povelje. Nacionalni dokumenti koji garantuju pravo na pravično suđenje su, prije svega, Ustav Bosne i Hercegovine gdje je ovo pravo regulisano članom II/3. i Zakoni o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Distrikta Brčko Bosne i Hercegovine. Članom 2. ZKP BiH proklamovano je da “ niko nevin ne bude osuđen, a da se učinitelju krivičnog djela izrekne krivičnopravna sankcija pod uvjetima propisanim u Krivičnom zakonu Bosne i Hercegovine (...)”, u članu 3. ZKP BIH zagarantovano je poštovanje pretpostavke nevinosti i principa *in dubio pro reo*, a odredbe članova 6. i 7. propisuju određena prava osumnjičenog, odnosno optuženog u krivičnom postupku.

Pojam prava na pravično suđenje nastao je u angloameričkoj pravnoj doktrini, a u evropskom kontinentalnom pravu “tvorac” je Evropski sud za ljudska prava. Važnost ovog prava je višestruka, te Evropski sud za ljudska prava često ističe da je poštovanje prava na pravično suđenje nužno u svakoj pravnoj državi. Bitno je istaći da je pravo na pravično suđenje jedno od glavnih načela krivičnog procesnog prava koje polazi od tvrdnje da se u svakom krivičnom postupku moraju ispoštovati garancije koje propisuje član 6. EKLJP, da se odluka o izricanju krivične sankcije mora temeljiti na potpuno utvrđenom činjeničnom stanju i pravilnoj primjeni materijalnih normi te da država mora garantovati pravičan postupak prema svim osumnjičenim odnosno optuženim osobama. Cilj krivičnog postupka jeste da se donese pravosnažna presuda poštujući sve standarde pravičnog suđenja.

1. Obim djelovanja

Prvo pitanje koje se nameće u ovom kontekstu jeste do koje granice doseže polje djelovanja prava na pravično suđenje? Članom 6. EKLJP zagarantovano je pravo na pravičnu i javnu raspravu u odlučivanju o građanskim pravima i obavezama pojedinca ili o krivičnoj optužbi protiv njega.¹⁾ Član 6. stav 1. primjenjuje

1) Član 6. stav 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i sloboda reguliše pitanje obima djelovanja: Pri likom utvrđivanja građanskih prava i obaveza ili osnovanosti bilo kakve krivične optužbe protiv njega, svako ima pravo na pravično suđenje i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim, zakonom ustanovljenim sudom. Presuda se izriče javno, ali se novinari i javnost mogu isključiti sa čitavog ili jednog dijela suđenja u interesu morala, javnog reda ili nacionalne sigurnosti u demokratskom društvu, kada to nalažu interesi maloljetnika ili zaštita privatnog života strana u sporu, ili kada to sud smatra izričito neophodnim zato što bi u posebnim okolnostima publicitet mogao nanijeti štetu interesima pravde.

se samo u slučajevima kada je riječ o građanskom pravu ili obavezi ili osnovano-
sti bilo kakve krivične optužbe protiv određenog lica, dok se ostali stavovi prim-
jenjuju samo u krivičnom postupku.²⁾ Pri tome je nevažno da li domaći pravni
sistem definiše određeni postupak kao građanskopravni ili krivičnopravni. Bitno
je da postupak utvrđuje građansko pravo ili obavezu, odnosno osnovanost bilo
kakve krivične optužbe prema materijalnim principima.³⁾ Pitanje pravičnosti
krivičnog postupka može se posmatrati samo na osnovu konkretnog postupka
kao cjeline, sagledavajući svaki pojedini aspekt.⁴⁾ Dakle, za razmatranje struk-
ture krivičnog postupka kao procesni kriterij uzima se pojam pravičnosti.⁵⁾ U
tom kontekstu pravičan postupak podrazumijeva zabranu diskriminacije između
stranaka, zahtjev da se krivični postupak vodi od strane nezavisnog i nepristras-
nog suda, zahtjev da se krivnja počinioca utvrdi na osnovu zakonskih kriterija⁶⁾
i zabranu miješanja zakonodavne u sudsku vlast koja je usmjerena na to da utiče
na sudstvo kod odlučivanja u krivičnom postupku.⁷⁾

Drugi aspekt koji je bitan za definisanje obima djelovanja jeste pitanje u ko-
jim krivičnim postupcima se može ispitivati povreda prava na pravično suđenje.
Dakle, svaki krivični postupak koji ulazi u meritum stvari je podložan ispitivanju
i mora zadovoljiti standard pravičnog postupka. S druge strane, kad sud odlučuje
samo o stvarnoj ili mjesnoj nadležnosti tada ne ulazi u meritum stvari, odnos-
no ne utvrđuje osnovanost bilo kakve krivične optužbe protiv lica nego o pro-
cesnim pretpostavkama, te takav postupak ne potpada pod obim djelovanja pra-
va na pravično suđenje.⁸⁾ Također, postupak koji je obustavljen zbog činjenice
da je krivično djelo obuhvaćeno amnestijom ne potpada pod obim djelovanja
pravičnog postupka⁹⁾ niti postupak u kojem je odlučeno o dopustivosti zahtjeva
za ponavljanje krivičnog postupka¹⁰⁾. Ono što je bitno posebno reći jeste da pra-
vo na pravično suđenje pruža garancije samo osumnjičenoj, odnosno optuženoj
osobi u krivičnom postupku. Prema tome, ovim pravom se ne štite osobe koje
pokreću krivični postupak protiv trećih osoba, osobe koje od tužilaštva zahtije-
vaju da se pokrene krivični postupak protiv trećih osoba niti oštećene osobe u

2) Vidi presudu *Tre Traktorer Aktiebolag protiv Švedske*, 17. juli 1989, Serija A broj 159, stavovi 41-42.

3) C. Steiner/N. Ademović, *Ustav BiH : Komentar*, Fondacija Konrad Adenauer, Sarajevo 2010, 219.

4) Vidi presudu *Barbera, Meeseque i Jabardo protiv Španije*, 6. decembar 1988, Serija A broj 146., stav 68.

5) D. Krapac, *Kazneno procesno pravo*, Prva knjiga: Institucije, II izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb 2003, 103.

6) M. Carić, "Pojam načela pravičnog postupka pred kaznenim sudom", *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 2006, 57.

7) L. Sadiković, *Ljudska prava*, Sarajevo, 2006, 56.

8) *Exempli causa* vidi odluke Ustavnog suda BiH broj AP 240/06, 19. april 2007, tačka 6. i U 51/01, 26. februar 2002, tačka 26. i 27.

9) Odluka Ustavnog suda BiH broj U 24/01, 29. Septembar 2001, tačke 18.-20.

10) Vidi Odluku Ustavnog suda BiH broj AP 1151/05, 13 juli 2005, tačke 6. i 7. i presudu *G. Protiv Savezne Republike Njemačke*, Aplikacija broj E 10431/83, od 16. decembra 1983. godine, Odluke i izvještaji (OI), broj 35.

krivičnom postupku.¹¹⁾ Shodno tome, u navedenim slučajevima ne utvrđuje se osnovanost krivične optužbe protiv oštećenog ili trećih osoba, nego protiv osumnjičenog odnosno optuženog, stoga se obim djelovanja prava na pravično suđenje i odnosi samo na njega.¹²⁾

2. Koncept krivične optužbe

U pogledu krivičnog procesnog prava najprije se postavlja pitanje o shvatanju pojma krivične optužbe koji je sudska praksa široko shvatila i izgradila kao autonomni. Krivična optužba predstavlja određenu vrstu zvaničnog saopćenja jednom licu od strane nadležnog organa vlasti, kojim mu se stavlja na teret izvršenje krivičnog djela.¹³⁾ Dakle, domaće pravno određivanje sankcije ne može isključiti primjenu prava na pravično suđenje, ukoliko se prema konvencijskom sadržaju navedenog pojma radi o krivičnoj optužbi. Stoga, odlučujući faktor jeste materijalni sadržaj domaćih pravnih propisa, na osnovu čega je neminovan zaključak da se u obim zaštite prava na pravično suđenje mogu ubrajati i prekršajni i disciplinski postupci.¹⁴⁾ Nije od odlučujućeg značaja da li je djelo definisano kao krivično djelo ili prekršaj, već da li priroda kazne u tom slučaju dobija krivični karakter.¹⁵⁾ Ovdje ističemo da je razlika između prekršaja i krivičnih djela kvantitativne prirode, te zavisi od volje zakonodavca koji uzima u obzir stepen težine djela, pa stoga prekršaji podrazumijevaju lakše povrede pravnih dobara od krivičnih djela.¹⁶⁾ Kriteriji za ocjenu da li određeni postupak potpada pod "koncept krivične optužbe" su :

- Da li odredbe koje definišu kriminalno ponašanje spadaju u krivični, disciplinski, prekršajni ili neki drugi postupak,
- Priroda kažnjivog djela,
- Stepenn težine propisane kazne.¹⁷⁾

Nadalje, obavijest o počinjenom krivičnom djelu u krivičnom postupku je optužnica, odnosno procesni akt tužioca¹⁸⁾ kojim se osumnjičenom stavlja na teret da je počinio određeno krivično djelo, sa zahtjevom da ga sud, nakon održanog glavnog pretresa, oglasi krivim.¹⁹⁾ Podignuta optužnica dostavlja se u pismenoj

11) Oštećene osobe mogu zaštitu tražiti pozivajući se na poštovanje prava na privatan i porodičan život koje je zagarantovano članom 8. EKLJP ili poštovanje prava na zabranu mučenja koje se štiti odredbom člana 3. EKLJP.

12) C. Steiner/N. Ademović, 226.

13) V. Dimitrijević/D. Popović/T. Papić/V. Petrović, *Međunarodno pravo ljudskih prava*, Beograd, 2007, 190.

14) C. Steiner/N. Ademović, 243.

15) A. Kunić, „Postupak stavljanja pod optužbu u krivičnom postupku BiH“, Specijalistički rad, Fakultet pravnih nauka Banja Luka, 2006, 4.

16) P. Veić/ S. Gluščić, *Prekršajno pravo*, Opći dio, Zagreb, 2009, 8.-10.

17) M. Bonačić/ M. Rašo, „Obilježja prekršajnog prava i sudovanja, Aktualna pitanja i prioriteta“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, 2002, 442.

18) Više o optužnici kao procesnom aktu tužitelja vidi u : N. Jovančević, „Optužnica i preispitivanje optužnice“, *Branič-Časopis Advokatske komore Srbije*, 2007, 117.

19) M. Simović, *Krivično procesno pravo*, 2006. 328-330.

formi i u dovoljnom broju primjeraka, mora biti jasna i sadržavati sve zakonom propisane elemente kako bi se optuženi mogao upoznati sa osnovama optužbe i na adekvatan način pripremiti odbranu²⁰⁾, što u konačnici doprinosi realizaciji pravičnog postupka. Po pitanju sadržaja i određenosti optužnice ESLJP smatra da činjenični opis iz optužnice ima ključnu ulogu u krivičnom postupku budući da se od momenta uručenja optuženi obaviještava o pravnoj i faktičkoj osnovi optužbi protiv njega²¹⁾, te da je pružanje potpunih i iscrpnih informacija u optužnici bitan preduslov da suđenje bude pravično.²²⁾

3. Pravo na nezavisan, nepristrasan i zakonom ustanovljen sud

Ovdje je riječ o različitim, ali srodnim ustanovama i garancijama, koje su na evropskom nivou propisane članom 6 EKLJP i članom 47. Povelje o osnovnim pravima Evropske Unije.²³⁾ Pod navedenu oblast potpada i pravo na pristup sudu kao određena vrsta posebne garancije koju pruža EKLJP i koja se najčešće odvojeno posmatra od zahtjeva da sud bude zakonom ustanovljen, a istovremeno nezavisan i nepristrasan. Također, pod sudom se podrazumijevaju redovni sudovi i druga tijela kojima je nacionalno pravo povjerilo sudsku funkciju.²⁴⁾

3.1. Nezavisan sud

Nezavisan sud neophodan je uslov, ne samo zaštite ljudskih prava, nego i postojanja pravne države.²⁵⁾ Stoga, nezavisnost sudstva je osnovna garancija vladavine prava, demokratije²⁶⁾ i poštovanja ljudskih prava. Time se osigurava da se pravda može ostvariti i može vidjeti da se ostvaruje bez nepotrebnog uplitanja bilo koje druge grane vlasti, drugih tijela unutar pravosuđa, drugih sudija ili nekih drugih učesnika. Dakle, jedan od značajnih principa demokratske države je vladavina prava koja se osigurava upravo kroz nezavisno sudstvo.²⁷⁾ Ova nezavisnost ima objektivnu i subjektivnu komponentu. Objektivna komponenta je obavezna karakteristika pravosuđa, a subjektivna komponenta je pravo pojedinaca da imaju svoja prava i slobode utvrđene od strane nezavisnog sudije.²⁸⁾ Nezavisnost sudstva može se promatrati sa dva aspekta: institucionalna nezavisnost koja se odnosi na podjelu vlasti u državi i individualna nezavisnost koja se odnosi na mogućnost sudske vlasti da djeluje bez pritiska od strane zakonodavne ili iz-

20) N. Pivić, „Institucionalni i pravni položaj tužioca prema zakonu o krivičnom postupku BiH“, *Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, 2012, 342.

21) *Kamasinski protiv Austrije*, presuda od 19. septembra 1989, Serija A broj 168, tačke 36. i 37.

22) *Pélissier i Sassi protiv Francuske*, presuda od 25. marta 1999, Serija A broj 172, tačke 52. i 53.

23) Više o Povelji o osnovnim pravima EU vidi u: R. Faupel, „Povelja osnovnih prava EU“, *Pravni život*, 2001, 623.

24) V. Dimitrijević/D. Popović/T. Papić/V. Petrović, 191.

25) L. Sadiković, 60.

26) O nezavisnosti sudstva kao bitnom aspektu demokratije vidi u: D. Ručnov, „Pretpostavke demokratije i garancije njenog ostvarivanja“, *Politička revija*, 2005, 693.

27) N. Ukić, „Pojam nezavisan i nepristrasan sud u praksi Evropskog suda za ljudska prava.“, *Pravo-teorija i praksa*, 2012, 166.

28) Venecijanska komisija: Izvještaj o nezavisnosti Pravosudnog sistema Dio I: Nezavisnost sudija.

vršne vlasti.²⁹⁾ Dakle, procjena nezavisnosti jednog sudskog tijela zavisi od vrste i načina imenovanja sudija, trajanja njihovog mandata, te garancija koje bi ga štitele od vanjskog uticaja.³⁰⁾ Također sudstvo, osim što mora upravljati pravdom, mora izgledati "da se vidi da se pravda vrši."³¹⁾ Nezavisnost sudstva štiti svakog pojedinog sudiju od spoljašnjih uticaja pri čemu on nije vezan za bilo kakve instrukcije i upustva o rješavanju slučajeva, već je isključivo vezan za zakon. Ovaj princip nije sam sebi svrha niti neka vrsta privilegije, već kriterij koji obezbjeđuje funkcionisanje vladavine prava. Dakle, sudije imaju obavezu da se suprotstave svakom pokušaju zadiranja u svoju nezavisnost od strane učesnika u postupku, medija, ministarstava i ostalih. Sastavni dio nezavisnosti sudstva jeste unutrašnja odnosno lična nezavisnost koja podrazumijeva da sudija postane svjestan uticaja na sopstvene odluke koji proizilaze iz ličnih nastojanja i ličnog sistema vrijednosti.³²⁾

Također, bitno je napomenuti da izvršna vlast ima pravo da sudovima donese određene smjernice za izvršavanje zadataka, ali one nikako ne smiju predstavljati upute za rješavanje konkretnog slučaja³³⁾, izvršna vlast može imenovati članove jednog suda³⁴⁾, a sud treba imati autonomnu poziciju u odnosu na stranke u postupku³⁵⁾. Odlučujući faktor za princip nezavisnosti jeste činjenica da sudski organ ima moć i snagu da izglasa obavezujuću odluku koja ne podliježe izmjeni od strane bilo kojeg nesudskog organa.³⁶⁾ Stoga, država mora poduzeti sve mjere koje će garantovati nezavisnost sudstva i štitići sudije od političkih i drugih uticaja.³⁷⁾

Radi jačanja nezavisnosti pravosuđa u Bosni i Hercegovini je 2004. godine Sporazumom o prijenosu entitetskih nadležnosti uspostavljeno Visoko sudsko i tužilačko vijeće. Ovo tijelo ima izuzetno važnu ulogu u jačanju nezavisnosti pravosuđa, te uspostavi saradnje sudija i tužilaca. Vijeće se sastoji od 15 članova iz reda sudija, tužilaca i ostalih pripadnika pravničke struke, donosi pravilnike po kojima imenuje sudije i tužioce, prati njihov rad, te po potrebi vodi disciplinske postupke protiv njih.³⁸⁾

29) Ljudska prava u provođenju pravde: Priručnik o ljudskim pravima za sudije, tužioce i advokate, Stručna obuka serija 9, New York i Geneva, 2003. godine, strane 120.-160.

30) C. Steiner/N. Ademović, 247.

31) Riječ je o maksimi anglosaksonskog prava koja kaže : *Justice must be done and be seen to be done*. - Pravda mora da se vrši i mora se vidjeti da se vrši.

32) Sudijska etika u Njemačkoj, Teze za diskusiju o profesionalnoj etici sudija i javnih tužilaca u Njemačkom udruženju sudija, nacrt radne grupe za etička pitanja, Glava II, 2012, 3.

33) Vidi presudu *Campbell et al protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 28. juni 1984., Serija A broj 80.

34) Vidi presudu *Sramek protiv Austrije*, 22. oktobar 1984, Serija A broj 84., stav 38 i 39.

35) Č. Sadiković, *Evropsko pravo ljudskih prava*, Sarajevo, 2001, 91.

36) Vidi presudu *Findlay protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 25 februar 1997, Zbirka odluka ESLJP, 1997-I.

37) Komitet za ljudska prava, Opća primjedba br. 32. na član 14. od 23. augusta 2007, stav 19.

38) Više o ovoj temu vidu u : Evropska komisija za demokratiju kroz pravo (Venecijanska komisija), Mišljenje o pravnoj sigurnosti i nezavisnosti pravosuđa u Bosni i Hercegovini, Venecija 2012, 17.

3.2. Nepriistrasan sud

Nepriistrasnost suda može se procjenjivati kroz subjektivni i objektivni kriterij.³⁹⁾ Dakle, ukoliko se uzimaju u obzir lična uvjerenja sudija, koja su na većem stepenu od obične paušalne tvrdnje, onda je riječ o subjektivnoj nepriistrasnosti.⁴⁰⁾ S druge strane, okolnosti koje utiču na objektivnu nepriistrasnost su propisane Zakonom o krivičnom postupku FBiH.⁴¹⁾ Nepriistrasnost suda podrazumijeva da sudije ne smiju dopustiti da na njih, u vršenju funkcije, utiču prisni odnosi sa strankama u postupku, te da nastoje da se rukovode razmišljanjima i procjenama izvan predmeta kojim se bave.⁴²⁾ Dakle, osnovna zadaća suda jeste potpuno utvrđivanje činjenica koje su od važnosti za donošenje presude, pa možemo reći da su sudski organi "ovlašteni borci" protiv kriminala i zaštitnici društvenih vrijednosti koji izvršavajući svoju zadaću moraju biti objektivni i nepriistrasni, kako bi na najbolji mogući način doprinjeli vladavini prava i poštovanju ljudskih prava i osnovnih sloboda.⁴³⁾

3.3. Zakonom ustanovljen sud

Da bi sud mogao da djeluje autonomno potrebno je da i on sam bude osnovan po zakonu, pri čemu zakon tumačimo u širem kontekstu, što bi se moglo uzeti i da sud bude uređen u skladu sa zakonom.⁴⁴⁾ Pravo na sud ustanovljen zakonom, jedno je od temeljnih prava koje čini srž prava na pravično suđenje. Sud, koji pruža pravnu zaštitu, mora biti ustanovljen zakonom, a sudija, kao nositelj sudske funkcije, mora biti nezavisan i nepriistran.⁴⁵⁾ Kada zakon diktira sastav suda, nepoštivanje zakonom postavljenih uvjeta vodi utvrđivanju kršenja zahtjeva da sud mora biti uspostavljen zakonom.⁴⁶⁾

39) Ć. Sadiković, 91.

40) Vidi Odluku Ustavnog suda BiH broj AP 48/06, 14 mart 2004, tačke 25.-28.

41) U skladu sa članom 39. Zakona o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine FBiH br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07, 9/09) sudija ne može vršiti sudijsku dužnost :

a) ako je oštećen krivičnim djelom

b) ako mu je osumnjičeni odnosno optuženi, njegov branitelj, tužitelj, oštećeni, njegov zakonski zastupnik ili punomoćnik, bračni odnosno vanbračni drug ili srodnik po krvi u pravoj liniji do bilo kojeg stepena, u pobočnoj liniji do četvrtog stepena a po tazbini do drugog stepena

c) ako je s osumnjičenim odnosno optuženim, njegovim braniteljem, tužiteljem ili oštećenim u odnosu staratelja, staranika, usvojitelja, usvojenika, hranitelja ili hranjenika

d) ako je u istom krivičnom predmetu učestvovao kao sudija za prethodni postupak, sudija za prethodno saslušanje ili je postupao kao tužitelj, branitelj, zakonski zastupnik ili punomoćnik oštećenog ili je saslušan kao svjedok ili kao vještak

e) ako je u istom predmetu učestvovao u donošenju odluke koja se pobija pravnim lijekom

f) ako postoje okolnosti koje izazivaju razumnu sumnju u njegovu nepriistrasnost.

42) Sudijska etika u Njemačkoj, Glava III, 2012, 4.

43) A. Adžajlić-Dedović, *Dugi putevi pravde*, Studija slučaja, Sarajevo, 2004, 46.

44) Ć. Sadiković, 91.

45) M. Perić, „Neovisnost sudstva u praksi Evropskog suda za ljudska rava u Strasbourgu“, *Pravna misao*, Sarajevo 2001, 110.

46) D. Gomien, *Kratki vodič kroz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima*, Publikacija Vijeća Evrope, 2005, 62.

4. Razuman rok

Razumna dužina trajanja krivičnog postupka spada pod obim djelovanja prava na pravično suđenje i podrazumijeva da sud mora djelovati brzo i efikasno što je u interesu pojedinca, ali i države.⁴⁷⁾ Razuman rok⁴⁸⁾ mora se procjenjivati u svakom konkretnom slučaju pojedinačno na temelju okolnosti tog predmeta⁴⁹⁾ i sud mora voditi računa o kompleksnosti činjenica i pravnih pitanja koja se postavljaju u tom predmetu.⁵⁰⁾ Zapravo, kriteriji za određivanje da li se dužina jednog postupka može smatrati razumnom su sljedeći :

- Složenost činjeničnih i pravnih pitanja
- Ponašanje učesnika u postupku
- Ponašanje sudskih i administrativnih organa
- Značaj pitanja koje se raspravlja pred sudom.⁵¹⁾

U krivičnom postupku razuman rok počinje teći odmah nakon što je osoba okrivljena i to može biti na dan hapšenja, na dan kada je osoba zvanično obaviještena o krivičnom gonjenju ili na dan kada je otvorena istraga⁵²⁾, a u nekim specifičnim situacijama, kao što je slučaj falsifikata i prevara, datum pretresa se može uzeti kao datum početka razumnog roka.⁵³⁾ Dakle, momenat kada nadležni organi poduzmu mjere koje značajnije utiču na stanje osobe i kojom se ta osoba lišava sigurnosti koju uživa svaki građanin koji poštuje zakon smatra se početkom roka.⁵⁴⁾ Prestanak roka je trenutak kada sud stavlja tačku na nesigurnost koja se tiče zakonskog položaja određene osobe.⁵⁵⁾ Navedeni rok pokriva cijeli krivični postupak, uključujući i postupak po žalbi.⁵⁶⁾ Jedna vrsta formule za razuman rok sadržana je u obrascu 3+2+1, što znači da, ukoliko postupak nije posebno komplikovan, prvostepeni sud treba da donese odluku najkasnije 3 godine od početka krivičnog postupka, drugostepeni sud u roku od 2 godine od momenta kad mu je predmet dostavljen, a sud trećeg stepena u roku od godinu dana.⁵⁷⁾ U odnosu na ponašanje vlasti, ESLJP smatra da je država odgovorna za svaku odgodu ili kašnjenje koje su prouzročile upravne ili sudske vlasti. Država je ta

47) L. Sadiković, 63.

48) O razumnom roku kao veoma bitnom principu prava na pravično suđenje više pročitaj u : M. Ninković, „Pravo na pravično suđenje u razumnom roku“, *Pravni život*, 2006, 97.

49) Vidi presude *Zimmermann i Steiner protiv Švicarske*, 13 juli 1983, Serija A broj 66, stav 24 i *Buchholz protiv Njemačke*, 6. maj 1981, Serija A broj 42, stav 49.

50) Š. Stažnik, *Evropski sud za ljudska prava i standardi upravnog postupka*, Hrvatska javna uprava, 2010, 923.

51) S. Carić, *Pravo na suđenje u razumnom roku*, Knjiga 2, Službeni glasnik, 2008, 74.

52) *Eckle protiv Njemačke*, presuda od 15. jula 1982, Serija A broj 51, stav 73.

53) S. Carić, 75.

54) C. Harland/ R.Roche/ E.Straus, *Komentar Evropske konvencije o ljudskim pravima*, Grafičar promet, Sarajevo, 1993, 149.

55) V.Dijk/ V.Hoof, *Teorija i praksa Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, Kluwer, 1998, 444.

56) *Metzger protiv Njemačke*, presuda od 31. maja 2001, Serija A broj 65, stav 31 i 32.

57) V. Dimitrijević/D. Popović/T. Papić/V. Petrović, 198.

koja mora organizirati svoj sudski sistem na način koji će osigurati suđenje u razumnom roku.⁵⁸⁾ Međutim, treba imati u vidu da garancija efikasne sudske pravde koja se očituje u razumnom roku može biti u koliziji sa pojedinim garancijama pravičnog postupka, jer više prava dovodi do produženja postupka.⁵⁹⁾ Ipak, treba konstatovati da je onaj krivični postupak koji je pravično uređen u razumnom roku najbolji način za postizanje učinkovitosti i poštovanja ljudskih prava⁶⁰⁾, jer nerazumna dužina krivičnog postupka, osim povrede prava na pravično suđenje, može imati za posljedicu i povredu nekog drugog materijalnog prava.⁶¹⁾

5. Pretpostavka nevinosti

Načelo pretpostavke nevinosti⁶²⁾ predstavlja jedno od glavnih načela⁶³⁾ koja uređuju položaj osumnjičenog, odnosno optuženog u krivičnom postupku, te ujedno predstavlja i ustavno načelo kao temelj svakog civiliziranog krivičnog pravosuđa.⁶⁴⁾ U domaćem krivičnom procesnom pravu pretpostavka nevinosti propisana je zakonima o krivičnom postupku⁶⁵⁾ koji su uređeni u skladu sa međunarodnim dokumentima⁶⁶⁾ čime se doprinosi realizaciji općeg koncepta pravičnog suđenja u krivičnim predmetima.⁶⁷⁾ Evropski sud za ljudska prava ispitao je određeni broj povreda pretpostavke nevinosti⁶⁸⁾ na osnovu čega su uspostavljeni principi⁶⁹⁾ i kriteriji za njeno praktično ostvarivanje. Pretpostavka nevinosti mora biti poštovana od strane organa krivičnog gonjenja, sudstva i dru

58) D. Gomien, 63.

59) S. Carić, 11.

60) D. Krapac, „Trajanje kaznenog postupka i pravo na kazneno suđenje u razumnom roku“, Izvorni znanstveni rad, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 2013, 13.

61) B. Ljubavnović, „Pošteno suđenje kao temelj sudačke etike“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 2012, 105.

62) Ovo načelo se prvi put spominje u članu 9. Deklaraciji o pravima čovjeka i građanina u Francuskoj iz 1789.

63) Pod pojmom načela krivičnog procesnog prava podrazumijeva se opća pravila do kojih se dolazi određenom sintezom pravila koja potječu iz međunarodnog ili nacionalnog prava. Više o ovoj temi vidi u : D. Krapac, Osnovna prava čovjeka i građanina i načela krivičnog postupka, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 1989, 883.

64) H. Sijerčić-Čolić et al, *Komentari zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*, Zajednički projekat Vijeća Evrope i Evropske komisije, Sarajevo, 2005, 46.

65) U skladu sa članom 3. ZKP FBiH svako se smatra nevinim za krivično djelo dok se pravosnažnom presudom ne utvrdi njegova krivnja.

66) Pretpostavka nevinosti zagarantovana je članom 6. stav 2. EKLJP koji glasi : Svako ko je optužen za krivično djelo smatra se nevinim dok se njegova krivica po zakonu ne dokaže. Zatim isto načelo sadržano je u članu 14. stav 2. Međunarodnog protokola o građanskim i političkim pravima koji glasi : Svako ko je optužen za krivično djelo ima pravo da se smatra nevinim dok se njegova krivica ne dokaže na osnovu zakona.

67) H. Sijerčić-Čolić et al, 46.

68) U predmetu *Minelli protiv Švicarske*, presuda od 25. marta 1983, Serija A broj 62, ESLJP je utvrdio da je došlo do povrede pretpostavke nevinosti kada je optuženom da nadoknadi troškove krivičnog postupka iako je postupak obustavljen zbog nastupanja zastare, a domaći sud je zaključio da bi postupak vjerovatno doveo do osuđujuće presude da nije došlo do zastare.

69) Pravo na pretpostavku nevinosti pojavljuje se samo u vezi sa konkretnim djelom za koje postoji optužba. Kada se optuženom za dato djelo dokaže krivica, pretpostavka nevinosti ne može se primjenjivati na navode o karakteru ili ponašanju optuženog u sklopu postupka izricanja kazne, osim ako te optužbe nisu takve prirode i intenziteta da predstavljaju novu “optužbu” u smislu autonomnog značenja Konvencije. Više o ovome vidi u presudi *Philips protiv Ujedinjenog Kraljevstva* od 5. jula 2001, Predstavka br. 41087/98.

gih državnih organa, te sredstava javnog informisanja, koji svojim javnim izjavama o krivičnom postupku, koji je u toku, ne smiju vrijeđati druga pravila postupka, prava osumnjičenog odnosno optuženog, kao i načelo sudske nezavisnosti.⁷⁰⁾ Budući da je usko povezana sa principom pravičnosti, ona ima intenciju da se ograničenje ljudskih prava svede na minimum u krivičnom postupku.⁷¹⁾ ESLJP daje veliki značaj pretpostavci nevinosti, pa u jednom predmeta konstatuje da ni policija ne može davati izjave koje podrazumijevaju da je osumnjičeni odnosno optuženi kriv za krivično djelo dok se njegova krivica po zakonu ne dokaže, a sudije ne smiju davati ni izjave koje izgledaju kao predrasude prema osumnjičenom odnosno optuženom.⁷²⁾ Posebno treba naglasiti da se pretpostavka nevinosti treba poštovati u toku cijelog krivičnog postupka, te da vrijedi i u drugim postupcima (disciplinskom ili prekršajnom)⁷³⁾, a garantuje se svima, bez ikakve razlike u tome da li su to javne ličnosti ili obični građani.⁷⁴⁾ Usko je povezana sa privilegijem protiv samooptuživanja⁷⁵⁾ i načelom *in dubio pro reo*.⁷⁶⁾ Dakle, teret dokazivanja krivnje za počinjenje krivičnog djela jeste na tužiocu, kao državnom organu čiji je zadatak krivično gonjenje počinitelaca krivičnih djela⁷⁷⁾, a osumnjičeni odnosno optuženi ima pravo da se brani šutnjom⁷⁸⁾, te sud mora donijeti oslobađajuću presudu, ne samo kad je potpuno uvjeren u nevinost optuženog, nego i kada nije uvjeren u njegovu krivnju⁷⁹⁾, odnosno kada je u sumnji mora ići u korist optuženog.⁸⁰⁾ Presumpcija nevinosti se može oboriti jedino pravosnažnom presudom kojom se optuženi oglašava krivim nakon održanog glavnog pretresa, presudom kojom se izriče krivičnopravna sankcija nakon izjašnjenja o krivnji ili pregovaranja o krivnji ili presudom kojom je izrečen kazneni nalog.⁸¹⁾ S druge strane, pretpostavka nevinosti ne vrijedi pri odmjeravanju kazne nakon što se optuženi oglasi krivim.⁸²⁾ Također, prilikom razmatranja ove problematike bitno

70) V. Bajović, "Pretpostavka nevinosti i sloboda štampe", *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, . 2008, 194.

71) I. Ilić, „Pretpostavka nevinosti okrivljenog i pravo na informisanje“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, 2012, 571.

72) Vidi presudu *Kyprianou protiv Kipra* od 15. decembra 2005, stav 120.

73) Uporedi presude *Engel et al protiv Holandije* od 8. juna 1976., Serija A broj 22 i *Albert i Le Compte protiv Belgije* od 10. februara 1983, Serija A broj 58.

74) D. Tošić, „Pretpostavka nevinosti u našem pravu i u praksi Evropskog suda za ljudska prava“, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 2012, 658.

75) Iako privilegij protiv samooptuživanja kao princip nije izričito naveden u članu 6. EKLJP, ESLJP ističe da je on „opće međunarodno priznato načelo i čini jezgru načela pravičnog postupka“. Više o tome vidi u presudi *Sauders protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 7. decembar 1996.

76) Vidi presudu *Barbera, Messegue i Jabardo protiv Španije* od 6. decembra 1988, Serija A broj 146.

77) H. Sijerčić-Čolić, *Krivično procesno pravo*, Knjiga I, 2008, 200.

78) U skladu sa članom 6. stav 3. ZKP FBiH osumnjičeni odnosno optuženi nije dužan iznijeti svoju odbranu niti odgovarati na postavljena pitanja.

79) M. Grubač, "Presumpcija nevinosti kao element prava na pravično suđenje u odlukama Evropskog suda za ljudska prava", *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 2007, 3-39.

80) Načelo *in dubio pro reo* propisano je članom 3. stav 2. ZKP FBiH: Sumnju u pogledu postojanja činjenica koje čine obilježja krivičnog djela ili o kojima ovisi primjena neke odredbe krivičnog zakonodavstva, Sud rješava presudom na način koji je povoljniji za optuženog.

81) H. Sijerčić-Čolić et al, 48.

82) *Engel et al protiv Holandije*, presuda od 8. juna 1976, Serija A broj 22.

je dodati da pored činjenice da je pretpostavka nevinosti predviđena kako u nacionalnim zakonodavstvima, tako i na međunarodnom nivou, često bude prekršena od strane medija zbog senzacionalističkog pisanja.⁸³⁾ Stav ESLJP jeste da pitanje pretpostavke nevinosti i slobode izražavanja treba rješavati tako da javnost bude informisana, ali na diskretan način uz poštovanje presumpcije nevinosti. Dakle, prikazivanje osumnjičenog u toku istrage kao nesumnjivog počinioca krivičnog djela protivno je presumpciji nevinosti. Obavještanja javnosti od strane medija je dozvoljeno, ali ono mora da se vrši objektivno pri čemu novinari treba da izlože stavove optužbe i odbrane, izbjegavajući izraze koji prikazuju osumnjičenog kao nesumnjivog izvršioca krivičnog djela.⁸⁴⁾ U konačnici država je pozvana da zaštiti optuženog od svih pritisaka sa strane koji izričito polaze od krivice optuženog. Ovo je bila praksa režima koji su prethodili francuskoj građanskoj revoluciji, ali i praksa totalitarnih sistema fašističkog ili boljševičkog tipa.⁸⁵⁾

6. Minimalna prava osumnjičenog odnosno optuženog

6.1. Pravo da bude obaviješten o optužbama

Minimalna prava osumnjičene odnosno optužene osobe, principi bez kojih je nemoguće zamisliti pravičan krivični postupak, propisani su stavovima 2. i 3. člana 6. EKLJP i čine konstitutivni dio “poštenog suđenja”⁸⁶⁾. Obavještanje o djelu i osnovama optužbe predstavlja minimum procesnih garancija koje se moraju pružiti svakoj osobi koja se tereti za krivično djelo, te navedene garancije inkorporisane su u zakone o krivičnom postupku u BiH.⁸⁷⁾ Navedeni član EKLJP za svakog osigurava pravo da “odmah na jeziku koji razumije bude podrobno obaviješten o prirodi i razlogu optužbe protiv njega.”⁸⁸⁾ Mada ova odredba ne navodi konkretno da se relevantne informacije trebaju dati u pismenom obliku ili trebaju biti prevedene u pismenom obliku, ako se radi o strancu koji je optužen, ona ukazuje na potrebu da se posebna pažnja posveti obavještanju optuženog o “optužbi”. Dakle, u ovoj obavijesti optuženom mora biti specificirana činjenična i pravna osnova optužnice⁸⁹⁾, a potrebno je i da mu se kažu razlozi, kako bi op-

83) M. Bojović-Kolaković, “Mediji i pretpostavka nevinosti”, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, 2012, 555.

84) H. Sijerčić-Čolić et al, 49.

85) Č. Sadiković, 92.

86) V. Britvić, “Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda”, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 2008, 129.

87) Član 6. ZKP FBiH propisuje prava osumnjičenog odnosno optuženog kako slijedi :

1. Osumnjičeni već na prvom ispitivanju mora biti obaviješten o djelu za koje se tereti i o osnovama sumnje protiv njega;
2. Osumnjičenom odnosno optuženom se mora omogućiti da se izjasni o svim činjenicama i dokazima koji ga terete i da iznese sve činjenice i dokaze koji mu ide u korist;
3. Osumnjičeni, odnosno optuženi nije dužan iznijeti odbranu niti odgovarati na postavljena pitanja.

88) Cilj ove odredbe jeste da se osumnjičenom odnosno optuženom odmah dostave informacije kako bi bio u stanju da pripremi svoju odbranu, da se brani na adekvatan način te da ne bude iznenađen nekim postupkom organa gonjenja.

89) A. Dautbegović, *Ostvarivanje Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda u ustavno-pravnom sistemu BiH*, Zenica, 2011, 61.

tuženi mogao da shvati suštinu krivične optužbe koja je protiv njega podnijeta.⁹⁰⁾ U krivičnom postupku optužnica igra ključnu ulogu, u smislu da od trenutka kad ona bude uručena, optuženi formalno ima pismeno obavještenje o pravnom osnovu optužbe protiv sebe, stoga je bitno da optužnica bude propisno i precizno sastavljena.⁹¹⁾ Optuženi koji ne poznaje jezik koji sud koristi može, zapravo, biti u nepovoljnom položaju ako mu se ne dostavi i pismeni prijevod optužnice na jeziku koji razumije.⁹²⁾ Obavještenje o djelu za koje se tereti osumnjičena odnosno optužena osoba podrazumijeva činjenični i pravni opis djela, a obavještenje o osnovama sumnje podrazumijeva činjenice i dokaze na kojima se zasniva sumnja da je osoba počinila krivično djelo, te osoba koja vrši ispitivanje mora dati ova obavještenja prije početka ispitivanja.⁹³⁾ U kontekstu ove problematike neophodno je pojasniti termine “optužen” i “odmah” koji igraju ključnu ulogu u tumačenju navedenih odredaba EKLJP. Stoga, osoba je optužena za krivično djelo ukoliko su protiv nje u određenom vremenskom periodu poduzete mjere i značajni koraci u krivičnom postupku.⁹⁴⁾ Pri tome, država ima dužnost da obavijesti optuženog o krivičnom djelu za koje se tereti, osnovama sumnje protiv njega, dokazima i činjenicama na kojima se temelji optužnica.⁹⁵⁾ Prilikom objašnjavanja pojma “odmah”, bitno je istaći da se ista formulacija spominje i u članu 5. stav 2. EKLJP gdje se tumači “u momentu lišavanja slobode”⁹⁶⁾ i predstavlja garanciju da se postupak habeas korpusa učini efektivnim, jer lice ima pravo da odmah bude informisano o razlozima svog hapšenja,⁹⁷⁾ dok se u kontekstu člana 6. stav 3. a) isti pojam tumači “u momentu podnošenja optužnice”, jer ukoliko je podnesena optužnica, zahtjevi iz člana 5. se zamjenjuju sa onima iz člana 6. EKLJP.⁹⁸⁾ Pitanje jezika i pisma na kome moraju biti informacije o optužbi regulisano je krivično procesnim zakonodavstvom u BiH⁹⁹⁾, a u određenom broju slučajeva o

90) Ć. Sadiković, 93.

91) G. Subančić, „Praksa prigovora protiv optužnice“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, 2005, 809.

92) G. Duterte, Izvodi iz sudske prakse, Evropski sud za ljudska prava, Publikacije Vijeća Evrope, Sarajevo 2002., 194.

93) H. Sijerčić-Čolić et al, 55.

94) *Deweer protiv Belgije*, presuda od 27. februara 1980, Serija A broj 35, stav 46.-47.

95) Više o ovome vidi u presudama *Albert et al. protiv Belgije* od 10. februara 1983, Serija A broj 58, stavovi 40.-43. i *Pelissier i Sassi protiv Francuske* od 15. marta 1999.

96) *Fox, Campbell i Hartley protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 30. augusta, 1990, Serija A broj 182., stav 40.

97) Ć. Sadiković, 86.

98) C. Steiner/N. Ademović, 285.

99) Član 8. ZKP FBiH propisuje :

1. U krivičnom postupku u ravnopravnoj su upotrebi službeni jezici Bosne i Hercegovine-bosanski, hrvatski i srpski, kao i oba pisma-ćirilica i latinica.
2. Stranke i ostali učesnici u postupku imaju pravo služiti se svojim jezikom. Ako osoba ne razumije jedan od službenih jezika Bosne i Hercegovine, osigurat će se usmeno prevođenje onoga što ona, odnosno drugi iznose, kao i isprava i drugog pisanog dokaznog materijala.
3. O pravima iz stava 2. ovog člana poučit će se prije prvog ispitivanja osobe iz stava 2. ovog člana koje se tih prava mogu odreći ako znaju jezik na kome se vodi postupak. U zapisnik će se zabilježiti da je data pouka i uzjava učesnika na datu pouku.
4. Prevođenje obavlja sudski tumač

ovoj problematici izjasnio se i Ustavni sud BiH, o čemu će više riječi biti u dijelu koji govori o besplatnoj pomoći tumača.¹⁰⁰⁾

6.2. Pravo na odbranu

6.2.1. Vrijeme i uslovi za pripremanje odbrane

U skladu sa članom 6. stav 3.b) država je dužna da svakoj osumnjičenoj odnosno optuženoj osobi osigura dovoljno vremena i uslova da pripremi svoju odbranu¹⁰¹⁾ i iznese sve argumente koje smatra relevantnim, te je postojanje posebnih garancija za odbranu optuženog jedan od glavnih elemenata pravičnog postupka.¹⁰²⁾ Navedeni standardi¹⁰³⁾ inkorporisani su u krivično procesno zakonodavstvo BiH.¹⁰⁴⁾ Dakle, vrijeme za pripremanje odbrane se određuje u svakom konkretnom slučaju, te zavisi od složenosti predmeta, ličnosti izvršioca krivičnog djela, te opterećenosti njegovog branioca.¹⁰⁵⁾ S druge strane, postoje slučajevi u kojima Zakon o krivičnom postupku propisuje odgovarajuće vrijeme za odbranu, pa u prilog tome možemo spomenuti situaciju kada branitelj koji je uredno pozvan ne dođe na glavni pretres, te svoj izostanak ne opravda¹⁰⁶⁾, a optuženom se odredi novi branitelj, glavni pretres će biti odložen, a sudija odnosno predsjednik vijeća će dati novom branitelju dovoljno vremena za pripremu odbrane, a taj vremenski period ne može biti kraći od 15 dana ako se radi o krivičnom djelu s propisanom kaznom zatvora deset godina ili težom kaznom, osim ako se optuženi ne odrekne svog prava, a sudija, odnosno predsjednik vijeća se uvjeri da kraće vrijeme za pripremu odbrane neće utjecati na pravo optuženog na pravedno suđenje.¹⁰⁷⁾ Također, u slučaju da se optužnica izmijeni¹⁰⁸⁾ optuženi ima pravo zahtijevati da se glavni pretres odloži.¹⁰⁹⁾ Ovdje je bitno napomenuti da sud uvijek mora nastojati

100) *Exempli causa* vidi Odluku Ustavnog suda BiH broj AP 1089/04 od 13. oktobra 2005, tačka 27., Odluku Ustavnog suda BiH broj AP 105/03 od 30. novembra 2004, tačka 32

101) Ovo pravo ne može se jedinstveno odrediti za cijeli tok krivičnog postupka jer zavisi od različitosti pojedinih faza postupka i od mogućnosti osumnjičenog odnosno optuženog da se upozna sa predmetom. Ostvarivanje ovog prava provodi se pomoću osiguranja nesmetane komunikacije osumnjičenog odnosno optuženog i njegovog branitelja te pregledu spisa. Više o ovome vidi u : M. Carić, Pojam načela pravičnog postupka pred kaznenim sudom, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 2006, 69.

102) N. Matovski, "Princip pravičnog postupka u kodifikacijama evropskih država", *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 2011, 59

103) Ovi standardi se, pored EKLJP, nalaze i u članu 14. stav 3. Međunarodnog protokola o građanskim i političkim pravima.

104) Član 7. ZKP FBiH propisuje pravo na odbranu a u stavu 3. propisuje da se osumnjičenom odnosno optuženom mora osigurati dovoljno vremena za pripremanje odbrane.

105) Evropski sud za ljudska prava, *Odabrane presude*, Vijeće Evrope, Beograd 2005, 527

106) Nedolazak branitelja na glavni pretres regulisan je članom 248. ZKP FBiH, te ukoliko branitelj ne opravda svoj izostanak sudija odnosno predsjednik vijeća će utvrditi da li branitelj treba biti kažnjen i o tome izvjestiti advokatsku komoru čiji je on član.

107) Član 248. stav 3. ZKP FBiH

108) Izmjena optužnice na glavnom pretresu je diskreciono pravo svakog tužitelja kada ustanovi da se tokom izvođenja dokaznog postupka promijenilo činjenično stanje iz optužnice. Sud ne može narediti tužitelju da izmijeni optužnicu niti je tužitelj može izmijeniti prije izvođenja dokaza optužbe odnosno odbrane koji mogu da ukažu da se promijenilo činjenično stanje iz optužnice. Više o ovome vidi u : H. Sijerčić-Čolić et al, 698.

109) Odluka Ustavnog suda BiH broj AP 990/04 od 12. aprila 2005, tačka 21.

da uspostavi ravnotežu između zahtjeva da se optuženoj osobi osigura dovoljno vremena za pripremanje odbrane i obaveze da suđenje bude završeno u razumnom roku.¹¹⁰⁾ Stoga, optuženom se mora pružiti prilika da se sastane sa svojim braniocem, te dobije uslove da pripremi odbranu.¹¹¹⁾ U pogledu uslova za pripremanje odbrane, ne postoji povreda navedenih ukoliko je optužena osoba sjedila u jednoj prostoriji i pripremala odbranu, a u susjednoj prostoriji koja je odvojena staklom sjedilo je službeno lice. Istina, boravak službenog lica nije poželjan, ali ne čini povredu prava na uvjete za pripremanje odbrane. U suprotnom, pravo na odbranu moglo bi biti smatrano iluzornim i neostvarivim u praksi.¹¹²⁾

6.2.2. Pravo na branioca

Pravo na branioca zagantovano je skoro svim međunarodnim dokumentima¹¹³⁾ i predstavlja jedno do osnovnih ljudskih prava¹¹⁴⁾, a ujedno i najstarijih procesnih prava koje i danas egzistira u modernim krivično procesnim sistemima i doprinosi realizaciji koncepta pravičnog suđenja.¹¹⁵⁾ Ovo pravo, kao jedan od najznačajnijih stubova krivičnog postupka, inkorporisano je u domaće krivično procesno zakonodavstvo¹¹⁶⁾ sa nizom promjena u oblasti formalne odbrane¹¹⁷⁾ koje sa nastale pod uticajem međunarodnih pravnih standarda¹¹⁸⁾ u oblasti ljudskih prava, te praksom Ustavnog suda BiH. Stoga, u skladu sa strasburškim principima veoma je bitno da osumnjičena osoba ima branioca u istrazi i to je jedan od načina da se izbjegnu ograničenja koja se nalaze na strani odbrane u ovoj fazi krivičnog postupka.¹¹⁹⁾ Osumnjičena, odnosno optužena osoba ima pravo da

110) A. Dautbegović, 61.

111) Ć. Sadiković, 93.

112) Vidi Odluku Ustavnog suda br U 2/02 od 27. juna 2003., tačka 29.

113) Osim člana 6. EKLP propisuje ga i član 14. Stav 3. Međunarodnog protokola o građanskim i političkim pravima te član 8. stav 2. Američke konvencije o ljudskim pravima.

114) Više o pravu na branioca vidi u : T. Lukić, " Istorijski razvoj uloge branioca u krivičnom postupku", *Zbornik radova Pravnog fakulteta, Novi Sad, 2004, 489.*

115) B. Kalaba, „Uloga formalne odbrane u različitim fazama postupka“ *Nova pravna revija, 2013, 36.*

116) Pravo na branitelja regulisano je u glavi VII ZKP FBiH sa izmjenama i dopunama koje su nastale 2003.

117) Prije izmjena i dopuna Zakona o krivičnom postupku, pravo na branitelja je bilo dosta ograničeno, naročito u istrazi. Međutim u skladu sa izmijenjenim krivičnoprocesnim zakonodavstvom pravo na branitelja je prošireno te se predviđa obaveza davanja pouke o pravu na branitelja prilikom prvog ispitivanja, osumnjičeni odnosno optuženi mora znati da ima pravo na neometan razgovor sa braniteljem za vrijeme trajanja pritvora te da branitelj ima pravo na pregled spisa i predmeta nakon početka istrage ili istražnih radnji.

118) Vidi presude *Allan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 5 novembar 2002., Serija A br. 99. i *Unterpertinger protiv Austrije*, 24 novembar 1986., Serija A br. 10

119) E. Ivičević-Karas, „Načelo jednakosti oružja kao konstitutivni element prava na pravični kazneni postupak iz članka 6. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 2007, 765.*

se sama brani¹²⁰⁾, da mu se postavi branitelj u slučaju obligatorne odbrane¹²¹⁾ ili zbog slabog imovnog stanja.¹²²⁾ Ukoliko branitelj kojeg je dodijelila država ne ispunjava svoje obaveze u krivičnom postupku, država je dužna da ga opomene ili zamijeni sa novim braniteljem¹²³⁾, jer postoji povreda prava na branitelja ukoliko dodijeljeni branitelj ne pruža djelotvorne pravne savjete u pripremi i vođenju slučaja, te ukoliko ne upozna osumnjičenu, odnosno optuženu osobu sa dokazima kojima raspolaže optužba.¹²⁴⁾ Što se tiče komunikacije sa braniteljem, ona se ne navodi explicite u članu 6. EKLJP, već je predmet razrađivanja u sudskoj praksi. Dakle, pravo optuženog da neometano komunicira sa braniteljem bez prisustva trećeg lica je dio osnovnih zahtjeva pravičnog suđenja u demokratskom društvu. Ako branitelj nije u mogućnosti direktno komunicirati sa svojim optuženim i od njega primiti detaljna uputstva bez takvog nadzora ili u dužem vremenskom periodu nije u mogućnosti da obavlja svoje dužnosti, njegova pomoć tada gubi dosta od moguće koristi i vlasti su dužne postaviti drugog branitelja, jer EKLJP za cilj ima da garantira prava koja su praktična i djelotvorna.¹²⁵⁾ Na koncu svega treba istaknuti da ishod samog krivičnog postupka zavisi upravo od prava na branitelja za kojeg je poželjno da bude dobro educiran, iskusan i zainteresiran za odbranu optuženog, a s druge strane da se ponaša profesionalno i poštuje etički kodeks.¹²⁶⁾

120) Odluka Ustavnog suda br AP 599/04 od 13. Oktobra 2005., tačke 30.-32.

121) Obligatorna odbrana regulisana je članom 59. ZKP FBiH:

1. Osumnjičeni mora imati branitelja već prilikom prvog ispitivanja ako je nijem ili gluh ili ako je osumnjičen za krivično djelo za koje se može izreći kazna dugotrajnog zatvora.

2. Osumnjičeni, odnosno optuženi mora imati branitelja prilikom izjašnjenja o određivanju pritvor, za vrijeme dok pritvor traje.

3. Nakon podizanja optužnice za krivično djelo za koje se može izreći deset godina zatvora ili teža kazna optuženi mora imati branitelja u vrijeme dostavljanja optužnice.

4. Ako osumnjičeni, odnosno optuženi u slučajevima obavezne odbrane ne uzme sam branitelja, ili branitelja ne angažuju osobe koje po zakonu imaju takvo pravo, branitelja će mu postaviti sudija za prethodni postupak, sudija za prethodno saslušanje, sudija, odnosno predsjednik vijeća. U ovom slučaju osumnjičeni, odnosno optuženi ima pravo na branitelja do pravosnažnosti presude, a ako je izrečena kazna dugotrajnog zatvora – i u postupku po pravnom lijeku.

5. Branitelj će biti postavljen osumnjičenom, odnosno optuženom ako sud utvrdi da je to zbog složenosti predmeta, mentalnog stanja osumnjičenog, odnosno optuženog ili drugih okolnosti u interesu pravde.

6. U slučaju postavljanja branitelja osumnjičeni, odnosno optuženi će se prvo pozvati da sam izabere branitelja sa predočene liste. Ukoliko osumnjičeni, odnosno optuženi sam ne izabere branitelja sa predočene liste, branitelja će postaviti sud.

122) Postavljanje branitelja zbog slabog imovnog stanja propisano je članom 60. ZKP FBiH :

1. Kad ne postoje uvjeti za obaveznu odbranu, a postupak se vodi za krivično djelo za koje se može izreći kazna zatvora od tri godine ili teža kazna ili kada to zahtijevaju interesi pravičnosti, bez obzira na propisanu kaznu, osumnjičenom, odnosno optuženom će se, na njegov zahtjev, postaviti branitelj, ako prema svom imovnom stanju ne može snositi troškove odbrane.

2. Zahtjev za postavljanje branitelja može se podnijeti u toku cijelog krivičnog postupka. Branitelja postavlja sudija za prethodni postupak, sudija za prethodno saslušanje, sudija, odnosno predsjednik vijeća nakon što je osumnjičenom, odnosno optuženom prvo pružena prilika da sa predočene liste izabere branitelja.

3. Zahtjev za postavljanje branitelja zbog slabog imovnog stanja evidentira se u spisu. Sud će na osnovu utvrđenog imovnog stanja osumnjičenog odnosno optuženog donijeti odluku o zahtjevu bez odlaganja.

123) *Artico protiv Italije*, presuda od 13. maja 1980, Serija A broj 37.

124) Evropski sud za ljudska prava, Odabrane presude, Vijeće Evrope, Beograd 2005., 527.

125) L. Sadiković, 68.

126) Više o ovome vidi u : B. Kalaba, 40.

6.2.3. Pravo da ispituje svjedoke

Svjedok u krivičnom postupku podrazumijeva dokazno sredstvo čiji je iskaz dokazni osnov, a svjedočenje predstavlja procesnu radnju izvođenja dokaza koja se sastoji u saznavanju dokaznih osnova na zakonom propisan način.¹²⁷⁾ Navedeno pravo podrazumijeva da optužena osoba može da ispituje svjedoke optužbe, te da se prisustvo i saslušanje svjedoka odbrane odobre pod istim uslovima koji važe za svjedoke optužbe.¹²⁸⁾ Dakle, načelo kontradiktornosti i jednakosti oružja su temeljne komponente prava na ispitivanje svjedoka po kome stranke jednako-pravno učestvuju u ispitivanju svjedoka, pa razlika u tretiranju stranaka od strane suda može da dovede do povrede navedenog prava.¹²⁹⁾ Međutim, treba naglasiti da je zadatak sudova da procijene dokaznu građu i da donesu odluku o tome da li je potrebno da saslušaju određene svjedoke ili izvedu traženo vještačenje,¹³⁰⁾ ali sud ne smije odbiti saslušanje svjedoka za koje se vjeruje da će dati iskaz koji će pomoći optuženom.¹³¹⁾

Prema tome, treba imati na umu da je diskrecija suda da ocijeni da li bi izjave predloženih svjedoka ili izvođenje drugih predloženih radnji bilo relevantno za odlučivanje u konkretnom slučaju¹³²⁾, jer navedeno pravo ne zahtijeva pozivanje i ispitivanje svih svjedoka odbrane, nego njihovo pozivanje i saslušanje pod jednakim uvjetima kao svjedoka optužbe. Stoga, nacionalni sudovi prosuđuju korisnost iskaza konkretnog svjedoka, ali u granicama kompatibilnosti sa pravičnim postupkom.¹³³⁾ Ukoliko sud odluči da nije svrsishodno izvođenje pojedinih dokaza u postupku na prijedlog optuženog i njegovog branioca i u obrazloženju o takvoj odluci da valjane razloge, pri čemu nema drugih naznaka da je postupak bio nepravičan, onda zasigurno nema povrede prava na pravično suđenje.¹³⁴⁾ Međutim, postoji povreda navedenog prava ukoliko sud donese osuđujuću presudu na temelju iskaza svjedoka koje optužena osoba nije mogla ispitivati ni u jednog fazi postupka.¹³⁵⁾ Jedan vid ograničenja ovog prava jeste ispitivanje zaštićenih i

127) H. Sijerčić-Čolić, *Krivično procesno pravo*, Knjiga I, Sarajevo, 2005, 305.

128) Ovdje jasno dolazi do izražaja princip „*jednakosti oružja*“ koji jasno odslikava obilježja kontradiktornog i akuzatorskog krivičnog postupka. Dakle, ovaj princip podrazumijeva postojanje mogućnosti za obje strane da iznesu činjenice i dokaze na način koji ih neće dovesti u nepovoljan položaj spram suprotne strane. Više o ovome vidi u : V. Dimitrijević/D. Popović/T. Papić/V. Petrović, 195.

129) E. Ivačević-Karas, “Okrivljenikovo pravo da ispituje svjedoke optužbe u stadiju istrage”, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo*, Zagreb, 2007, 1011.

130) *Barbèra Messegué i Jabardo protiv Španije*, presuda od 6. decembra 1988, Serija A broj 146, stavovi 66.-68.

131) *Vidal protiv Belgije*, presuda od 22. aprila 1992, Serija A broj 232 stav 34.

132) Odluka Ustavnog suda BiH broj AP br. 2345/05 od 14. marta 2006, tačka 32.

133) E. Ivačević-Karas, 1011.

134) Odluka Ustavnog suda BiH broj AP 1076/04 od 13. septembra 2005, tačka 29.

135) Odluka Ustavnog suda BiH broj U 117/03 od 29. oktobra 2004, tačka 23.

ugroženih svjedoka¹³⁶⁾ čija su prava i dužnosti propisana posebnim zakonima.¹³⁷⁾ Ograničenja se ogledaju u činjenici da se najčešće na glavnom pretresu čitaju zapisnici sa iskazom svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, te optužena osoba nema mogućnost da postavlja dodatna pitanja, osim onih postavljenih u toku uzimanja izjave. Stoga, izjave koje navedeni svjedoci daju prije suđenja mogu biti dozvoljene ukoliko odbrana ima mogućnost da ih pregleda.¹³⁸⁾

6.2.4. Doktrina “plodova otrovne voćke”

U kontekstu ove problematike nužno je spomenuti i doktrinu “plodova otrovne voćke” tj. zabranu korištenja informacija koje proizilaze iz činjenica o kojima se saznalo nezakonitim djelima službenih osoba.¹³⁹⁾ Doktrina “plodova otrovne voćke” je pravnoteorijska konstrukcija jedne od kategorija nezakonitih dokaza, pri čemu postoji izvedeni dokaz koji je zakonit, ali saznanje o tom dokazu je nastalo na osnovu drugog dokaza koji je pribavljen na nezakonit način.¹⁴⁰⁾ Razlog za nemogućnost zasnivanja sudske odluke na ovom, inače, dozvoljenom i zakonitom dokazu, je u nezakonitosti pribavljenog izvornog dokaza. Kriterij za ocjenu zakonitosti je izvorni dokaz, dakle, ako on nije pravno valjan, onda je i izvedeni dokaz pravno nevaljan.¹⁴¹⁾ Na taj način se iz dokazne građe isključuju, kako nezakoniti dokazi, tako i izvedeni dokazi koji su zakoniti, ali se smatraju saznajnim sadržajem nezakonitog dokaza.¹⁴²⁾

Stoga, ako se presuda zasniva na dokazu na kojem se prema odredbama ZKP FBiH ne može zasnovati presuda,¹⁴³⁾ učinjena je apsolutno bitna povreda odredaba krivičnog postupka u skladu sa članom 312. ZKP FBiH, što predstavlja žalbeni osnov prema članu 311. ZKP FBiH. U konačnici bitno je dodati da sama

136) Pod tim pojmovima podrazumijevaju se svjedoci koji su ozbiljno fizički ili psihički traumatizirani zbog okolnosti pod kojima je izvršeno krivično djelo ili svjedoci koji pate od ozbiljnih psihičkih poremećaja, kao i dijete i maloljetnik. Više o ovoj temi vidi u : D. Pajić, „Zaštita osjetljivih svjedoka u krivičnom postupku“, Pregledni naučni rad, *Anali Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, 2010, 95.

137) Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka (“Službeni glasnik BiH”, br. 3/2003, 21/2003, 61/2004 i 55/2005), Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka (“Službene novine FBiH”, br. 36/2003), Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka (“Službeni glasnik BD BiH”, br. 11/2003, 8/2007) i Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku (“Službeni glasnik RS”, br. 21/2003, 61/2004 i 55/2005).

138) D. Pajić, 110.

139) Doktrina „plodova otrovne voćke“ čvrsto je ukorijenjena u pravnoj tradiciji Sjedinjenih američkih država. Više o tome vidi u : U.S. Supreme Court broj 82-1651, *Nix v. Williams*, odluka od 11. juna 1984, 467 U.S. 431 (1984), str. 441 ili U.S. Supreme Court, broj 82-5298, *Segura v. United States*, odluka od 5. jula 1984, 468 U.S. 796 (1984), str. 796-97 i 815; i U.S. Supreme Court, broj 07-513.

140) B. Obradović, I. Župan, “Plodovi otrovne voćke u hrvatskom i poredbenom pravu”, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 2011, 114.

141) M. Carić, “Zabrana utemeljenja sudskih odluka na nezakonitim dokazima”, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, 2006., 1015.

142) M. Carić, “Izdvajanje nezakonitih dokaza iz spisa predmeta - ključni trenutak kaznenog postupka”, *Aktualna pitanja kaznenog zakonodavstva*, Zagreb, 2004, 298.

143) U skladu sa članom 11. stav 2. ZKP FBiH Sud ne može zasnovati svoju odluku na dokazima pribavljenim povredama ljudskih prava i sloboda propisanih ustavom i međunarodnim dokumentima koje BiH ratifikovala, niti na dokazima koji su dobiveni bitnim povredama ovog zakona.

EKLJP ne sadrži odredbe o tome koji dokazi se smatraju zakonitim a koji ne¹⁴⁴⁾, jer je to primarno predmet uređenja nacionalnih prava, a pored toga cilj EKLJP jeste zaštita temeljnih prava, a ne pravilnost primjene krivičnog procesnog modela koji je odabrao zakonodavac.¹⁴⁵⁾

6.2.5. Pravo na besplatnu pomoć tumača

Pravo na pravično suđenje, kao skup posebnih prava i procesnih garancija osumnjičene odnosno optužene osobe,¹⁴⁶⁾ u svom sadržaju neminovno obuhvata aspekt besplatne pomoći tumača. Besplatna pomoć tumača nalazi se korelaciji sa pravom osumnjičene odnosno optužene osobe da bude obaviještena o svim optužbama protiv nje, jer je to jedan od osnovnih predispozicija pravičnog suđenja.¹⁴⁷⁾ Navedeno pravo primjenjuje se ne samo na usmene izjave date na suđenju, već i na dokumente i na prethodni postupak. Osumnjičena odnosno optužena osoba koja ne razumije ili ne govori jezik koji se koristi u sudu ima pravo na besplatnu pomoć prevodioca za usmeno ili pismeno prevođenje svih dokumenata ili izjava u postupku protiv njega, koji su mu neophodni da bi ih razumio ili dao na jeziku suda.¹⁴⁸⁾ Dakle, prevođenje *ex officio* obavlja organ pred kojim se vodi krivični postupak i troškovi tog prevođenja isplaćuju se unaprijed iz budžetskih sredstava. Stoga, učinjena je bitna povreda odredaba krivičnog postupka ukoliko na glavnom pretresu nije prisustvovao tumač, a njegovo prisustvo je bilo obavezno ili ako nije tumač nije prisustvovao prethodnom postupku.¹⁴⁹⁾ S druge strane, nema povrede prava na pravično suđenje u slučaju kada je saslušanju osumnjičene osobe, koja ne poznaje jezik koji je u službenoj upotrebi u sudu, u prethodnom postupku pred istražnim sudijom, na njegovo izričito traženje, prisustvovao izabrani, a ne stalni sudski tumač za strani jezik.¹⁵⁰⁾

ZAKLJUČAK

Pored toga što je propisano Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, pravo na pravično suđenje je i dio kataloga ljudskih prava sadržanih u Ustavu Bosne i Hercegovine, pa stoga naša država ima pozitivnu obavezu da poduzme sve potrebne mjere kako bi se osiguralo poštovanje navedenog prava i negativnu obavezu koja podrazumijeva suzdržavanje od svih oblika kršenja pravičnog suđenja.

Dakle, država mora da uredi zakonodavstvo u oblasti krivičnog procesnog prava tako da se postigne proporcionalnost između prava javnog kažnjavanja i ljudskih prava koja mogu biti ugrožena. Stoga, pravičan krivični postupak podra-

144) Više o ovome vidi u : D. Krapac, Kazneno procesno pravo, 149.

145) M. Pajčić, L. Valković, "Presude Evropskog suda za ljudska prava protiv Republike Hrvatske", *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, 2012, 756.

146) S. Knežević, "Pravo na pravično suđenje", *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, 2004, 207.

147) *Luedicke, Belkacem i Koç protiv SR Njemačke*, presuda od 28. novembra 1978, Serija A broj 29, stav 48.

148) *Kamasinki protiv Austrije*, presuda od 19. decembra 1989., Serija A broj 37, stav 33.

149) H. Sijerčić-Čolić et al, 62.

150) Odluka Ustavnog suda BiH broj 1030/04 od 13. oktobra 2005., tačka 28.

zumijeva zabranu diskriminacije među strankama, utvrđivanje krivičnog djela i krivične odgovornosti samo na osnovu zakona od strane nezavisnog, nepristrasnog i zakonom ustanovljenog suda, te omogućavanje optuženoj osobi da spremi odbranu poštujući pretpostavku nevinosti i jednakost oružja. Na osnovu navedenog, cilj svakog krivičnog postupka treba da bude donošenje presude koja počiva na pravilno utvrđenom činjeničnom stanju i na pravilnoj primjeni materijalnih normi uz istovremeno poštovanje ljudskih prava i sloboda.

Cilj prava na pravično suđenje jeste da monopol legalne fizičke prisile, koji se nalazi u rukama svake države, bude ravnopravan i pravičan prema svim počiniocima krivičnih djela. Dakle, poštovanje ovog ljudskog prava je od iznimne važnosti za funkcionisanje pravne države i razvoja temeljnih načela krivičnog procesnog prava.

Sudska praksa Ustavnog suda BiH ukazuje da postoji veliki broj predmeta u kojima je ovaj sud utvrdio povredu prava na pravično suđenje u krivičnim postupcima, što daje znak redovnim sudovima da nastoje napraviti ravnotežu između monopola legitimne fizičke prisile i poštovanja ljudskih prava i sloboda.

THE RIGHT TO A FAIR TRIAL IN CRIMINAL PROCEDURE

SUMMARY

The right to a fair trial represents one of the central human rights stipulated in the Convention for the Protection of Human Rights and one of the main principles of the Criminal procedure law which requires that every criminal proceedings carried out in accordance with the legal principles and fair by any perpetrator. Criminal process is a complex act that encompasses a several rights enjoyed by every person against whom criminal proceedings are initiated and respect of these rights is considered to be essential element of any democratic society and a state has a positive obligation to take all necessary actions to ensure that these rights are respected for all without distinction. The paper discusses the overall setting of fair trial rights in the European Convention with special emphasis on standards stipulated by the criminal procedural legislation in Bosnia and Herzegovina putting emphasis on new solutions that are amended in 2003. The research is focused on display jurisprudence of the European Court of Human Rights which provides an explanation and details that are essential for understanding the concept of the process and all legal standards that includes a fair trial and the practice of the Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina which highly influenced the definition and interpretation of the principle that constitute the core of this right.

Key words: The right to a fair trial, criminal prosecution, the presumption of innocence, independent and impartial tribunal, the right to counsel and the right to examine witnesses.